

SZERKESZTŐ
SZOKOLY VIKTOR.
(Dohányutca 1. szám.)

Megjelenik minden csütörtökön, sokféle képpel ellátva.
Előfizetési ár: Egész évre 6 frt; félévre 3 frt; negyedévre 1.50 kr.
Előfizetheti minden postahivatalnál és könyvárusnál.
Hirdetések díja: 1 hasábos petit sor 7 uj kr.

KIADÓ-TULAJDONOS
az „ATHENAEUM,”
(Barátoktere 7. szám.)

H i r d e t é s.

Az „ATHENAEUM” kiadványai

(Pesten, barátok-tere 7. sz. a.):

mely nála és minden hiteles könyvárusnál kapható:

Az Ember tragoediája. Irta Madách Imre. III. kiadás. Ára 2 frt. Az egész mű nagyszerű tableauk sorozata az emberiség évezredekét ölelő történetéből, kezdve a Pharaoktól, s átmenve a Görög és római világ nagyszerű társadalmi vajadásain — a szellemi (Reformatio) és politikai (francza forradalom) felszabadulási küzdelmein, a jövő mindent nivellirozó socialis tengődéseig. A mű. mind alapgondolata nagymérvűsége, mind az egyes korszakok találó festése által a világirodalom hasonló művei közt méltó helyet foglal, sőt ezek felett a világosság és tömörség előnyével bír. — Magyar mű a külföldön hasonló méltánnyal még nem találkozott, s maradandó becsét tulajdonit neki századok mulva is.

Lázár Kálmán. gr. A lég urai. Képek a madárvilágból. Hat gyönyörű nagy képpel. Diszkötésben 5 frt 50 kr.

Petőfi válogatott költeményei két kötetben. I. kötet. Elbeszélő költemények. II. kötet. Lyrai költemények. Sajtó alá rendezte Gyulai Pál. Csinos miniatúr-kiadás, diszes keménykötésben. E kiadás a kedvelt népköltő legértékesebb, válogatottabb s nehány még kiadatlan, valamint consort-törlesekkel kiegészített munkálatát foglalja magában. Ára egy-egy kötetnek 2 ft 80 kr.

JÓKAI MÓR: „Virradóra.” Ujabb novellák. Ezek dicséretére elég annyit mondanunk a magyar közönség előtt: hogy Jókai írta. E 15—16 novellát magában foglaló 4 kötet megannyi értékes gyöngyszem a magyar irodalomban. A 4 kötet ára 4 frt.
TARTALOM: I. köt. Chinchilla hg. — Kerüld a szépet. — Baróthi Illo! a. — A rutak rutja.
II. köt. Két m-nnyegző. — A vérontás angyala. — Petőfi???
— A magyar „ur” Amerikában. — A hosszú haju hölgy.
III. köt. A fránya-hadnagy. — Még sem lesz belőle tekintetes asszony. — Hol leszünk két év mulva? — B. József Miklós. — Egy szónok, a ki el nem áll.
IV. köt. A fekete sere. — A sajtó és a censura Magyarországon.

JÓKAI MÓR. „A köszivü ember fiai.” Regény 6 kötetben. Ára 6 frt.
„A köszivü ember fiai” Jókai egyik legnagyobb műve minden tekintetben, s nem annyira regény, mint hű korrajza az 1848—49-ki regényes eseményeknek; szerencsés kiválasztása ez a legnagyobb és legjelöltebb jeleneteknek, s a tárgyhoz méltóan, elragadó ékes-szólással és megható nyelven van írva. — Ki e kor egész magasztos nagyságában látja azokat felelevenitve; míg az ifjabb nemzedéknek sok oly fenséges képet mutat, melyet a szárazon irt történeti művekből sohase látna meg. A nemzet nagy küzdelmének epe-eája ez, kötetlen nyelven van írva ugyan, de bizonyosan minden magyar szivhez megtalálja az utat.

TARTALOM.

Cikkek: „Bányász Márton, szibériai magyar rah.“ — „Erdélyi képek. XLIII. 'A szent-imrei templom.“ — „Straubert Ödöntől.“ — „Kátai uram nagyra-vágyása.“ (Történeti elbeszélés.) *Deák Farkas-tól.* (Folyt.) — „A szüz lányok.“ *Závodszy Károlytól.* — „Fény és élet.“ *G. S—r-től.* — „Kazinczy levele Cserői Miklóshoz.“ *Lukátsffy Auréltól.* — „Egy hét története.“ *Vadnay Károlytól.* — „Vegyes közlemények.“

Képek: Bányász Márton, szibériai magyar rah. — A sz.-imrei templom. (Straubert Ö. rajza.) — A vas szüz első áldozata. („A szüz lányok“ c. cikkhez.) — Jézus a szamaritán nő. (Dorée illusztrált bibliájából.) Szövege a „Vegyes“ közt.)

Irodalom és zenészet.

— („*Kossuth és a magyar emigráció Törökföldön*“), a meghalt Szöllösytől, ki mint az emigráció tagja, nem a legjobb hirben állott. E mű elfogult gyűlölettel van írva Kossuth ellen. Kiadta Heckenast Gusztáv. Ára 1 frt 20 kr.

— (*Ballagi „A magyar nyelv teljes szótára“*—ból) megjelent a XI. füzet, az „örököl“ szóig; minden füzet ára 50 kr.

— („*Egy pár szó a kath. autonómiáról hazánkban*“), írta Simonyi István, kiadta Aigner Lajos; ára 45 kr.

— („*Három öszinte szó*“), cím alatt névtelen röpirat küldetett be hozzánk 1. A kormány mulasztásairól. 2.; Parlamentünk gyávaságáról és 3. Korszemlünk tévedéseiről.

Zeneművek: (Táborszky és Parsch műkereskedésében megjelentek:)

1. *„Te édesem!”* polka-mazur zongorára, Reitermeier Sándortól; ára 50 kr.

2. *„Szeretlek én egyetlen egy virágom!”* csárdás szerző a zongorára írta Somogyi Marci; ára 60 kr.

Szerkesztői üzenetek.

— *Kassára:* M. V.-nak. Örömmel vettük az egész csomagot. Ohajtását — a kínai lenyomatokat illetőleg — akkor eszközöltetjük egyszerre, ha már mind megjelentek.

— *Johanna,* — Király és Vezér, — Éji vándor, —

Május, — Parabola — s Bohó Misi című versek lapunkban nem fognak megjelenni.

— *Pesten:* Sz—r. A—d. Ily kis tréfa szép nagy költségre kerül; de oly kedves, hogy olvasóink kedvére alkalmasint megkísértjük közlését.

— *„Má yás király halála,”* adjuk.

Uj d o n s á g o k.

* („*A pápák lánéi*“), című könyv első kötete már kinyomtatott s most van füzés alatt. Szétküldése az előfizetők részére május első napjaiban kezdetük meg szekérpostai úton, s ez expedálás eltart körülbelül május közepéig az előfizetők igen nagy száma miatt, a miért kérjük az előfizetőköt, május közepéig egyáltalán nem reklamálni. Egyszermind örömmel tudatjuk, hogy az előfizetők annyira nem remélt nagy számmal jelentkeztek, miként az első kötet még egészen ki sem nyomtatván, már második kiadást is kellett szedetni és nyomtatni. Most tehát ismét azon helyzetben vagyunk, hogy a még ezután jelentkező előfizetőköt is kielégíthetjük.

* (*A képzőművészeti társulat*) nem sokára érdekes kiállítást fog rendezni azon japáni tárgyakból, melyeket Bernáth Géza ur, a kelet-ázsiai expedíció tagja, hozott magával. A társulat ez ideig egyik albumlapja: a „Nőrablás“ már készen van, s azt az eredeti mű festője, maga Wagner Sándor rajzolta kőre.

* (*A legnagyobb személyszállító gőzhajó*) e hó 25-kén uszott le a Dunán, hogy Galatz és Orsova közt közlekedjék. Nemesacsa a legnagyobb, de a legpompásabban is felszerelt hajó ez, mely félmil-

lióba került, számos kabinnal, fürdőszobákkal, társalgó- és alvó-termekkel, bársony és selyem bu to zattal, stb. A kényelem az első, mire az összes berendezésnél gondoltak. E pompás hajó a cs. kir. dunagőzhajózási társulaté, „Orient“ a neve, s mint gépzetének hengerein látni fogja mindenki, „Alt-Ofenben“ készült.

* (*Roppant szerencsétlenség*) történt e hó 23-ikának hajnalán Ó-Budán. Közel a hajógyárhoz a szeszűnomító társulat gyárában robbanás volt, aztán az egész épület lángokba borult. E szerencsétlenségnél a 300,000 frtnyi kár, melyet okozott, csak mellékes dolog, a sok emberélet odaveszte tés borzasztóvá a katasztrófát. Az egyik munkás, ki a lángokból megmenekült sebesültek közt van, a szerencsétlenség okát így adja elő. Egy munkás észrevette már az éjjel, hogy a nagy pároló készülék egyik részének baja van, mert folytonosan szurtogott. Éjjel után bement a rézműves-gépészhez s figyelmeztette rá; a gépész, gyertyával kezében, azonnal a gépházba sietett. Néhány pillanat múlva irtózatos robbanás hallatszott; a nagy pároló kazán, mely 120 akó borszeszt tartalmazott, felrobbant s a szertesétl őmlő folyadék egyszerre elvitte a lángot mindenhová. A kék a gépházban voltak, oda-

HAZÁNK S A KÜLFÖLD.

Ismeretterjesztő, szépirodalmi és társaséleti illusztrált hetilap.

17. szám.

Pest, 1870. April 28.

VI. évfolyam.

Bányász Márton, szibériai magyar rab.

Alkotmányos miniszteriumunk kineveztetése után lapjaink több ízben felszólaltak azon magyar ifjak érdekében, kik részt vevén az 1863-diki, Langievitz által vezényelt lengyel fölkelésben, ennek elnyomatása után Szibériába, a legiszonyubb számkivetetésbe hurcoltattak az orosz kormány által.

Andrássy Gyula gr. miniszterelnök közbenjárására ez ifjak viszszanyerték szabadságukat, s elcsigázva tértek vissza hazájukba. Egyikük *Bányász Márton*, az, kinek arcképét ezuttal bemutatjuk s kinek veszélys kalandjairól szólnak az alábbi sorok, saját, egyszerű elbeszélése nyomán.

Bányász Márton battonyai születésű, hol atyja kereskedő volt. A forradalom őt Szegeden mint igen gyöngé kora tanuló t érte, s ez oka, hogy jelentkezése dacára, nem vétett föl a honvédelmi hadseregbe. Aztán aranybívsé lett s Pestre jött fel; szeméi romlottsága miatt azonban hazament Battonyára kereskedőnek, de hajlamai a hadi pályára, csaták zajába vonzották s ez volt oka, hogy beállott katonának, csak hogy harcolhasson. Olaszországban több ízben volt, szerencsétlenségére azonban egy hadjárásban sem vett részt.

Az elnyomott lengyelek az irtózat osz iga ellen végre fegyveresen fölkelvén, Bányász, ki 1849-diki emlékeinel fogva is boszut lihegett a szabadságharcunkba beavatkozók ellen, 1863 év elején Lengyelországba sietett, részt vett ott a kétségbeesett harcban, elfogatott és sok sanýargatás után Szibériába hurcoltatott, honnan végre hazatérvén, veszélyteljes élményeit egy kötetben

leírta, melyek nem sokára a Corvina-társaság kiadványai közt fognak megjelenni, újabb bizonyítékául, hogy e társaság népünk közt nemcsak olvasó és élvezetes, de egyszerű tanulságos könyveket igyekszik terjeszteni.

Bányász a lengyel fölkelők csapatában századosá s osztályparancsnokká lett s számos csatában vett részt, meg is sebesítettvén. Midőn egy ízben Slupiból csapatához volt menendő, az oroszok meglepték, lovát lelőtték, őt magát elfogták,

s először az oroszok hadi-szállására, Opatowba hurcolták; utközben azon jó gondolata támadt, hogy tiszti kinevezéseit s egyéb írományait *elnyelje* s mert utleve több rendbeli s több névre szóló volt (egyébiránt az oroszok ezeket meg elvesztették), kilétét s rangját nem lehetett bebizonyítani. A hadi véstörvényesék előtt, midőn több, őt ismerő

Bányász Márton, szibériai magyar rab.

lengyel fogollyal szembesítették s azok öt kapitányi rangot viseltnék állították, azon szerencsés eszméje támadt Bányászunknak, hogy egy szójátékkal igyekezék életét megmenteni, miután az oroszok minden lengyel tisztet vagy főbelövettek, vagy felakasztattak. Minden kínzás, szembesítés, éheztetés és kancukáztatás dacára azt állította t. i., hogy igenis, ő Kapitány, csak hogy ez nem „rangja,” hanem vezetékneve; egyébiránt hogy ő magyar nemzetbeli s a fölkelőknél csak mint közember harcolt. Az ellenkezőt — irományait részben elnyelvén, részben az oroszok vesztvén el — nem lehetett rábizonyítani.

Opatowban legdühöseb kínzója Csengery nevű orosz tábornok volt. Itt nem boldogulván vele, számos más fogoly kíséretében Varsóba indíták, hanem előbb Radomban újabb katonai vizsgáló bizottság elé állították, mely egyéb vallomást szintén nem bírt belőle kicsikarni, mint azt, hogy az ő neve Kapitány s hogy ő csak egyszerű köztiszt volt. Kivezették tehát őt egy kis külön börtönbe, mely falocával volt ellátva s ott hagyták két napig, darab kenyéren és vízen.

„Harmadnap kihívtak onnan, — mondja elbeszélőnk. — Ismét mintegy 50 foglyot találtam együtt, közöttük papokat, nemeseket és olyanokat is, kiket azelőtt ismertem. Az egész csapatot egy katonai laktanyába vezették, mert börtönünk túl volt tömve. Mindnyájunkat együtt egy nagy terembe zártak, de még sem akadályozhaták meg, hogy néha olyanok is bejöjjenek, kik élelmi szereket hoztak. Még itt is igen keveset beszéltem szomszédaimmal, mert még mindig nem tudtam, hogy éri végét talányos elítéltetésem. Ugyanazon helyzetben voltak többen is fogolytársaim közül, papok, nemesek és több olyan, kikkel azelőtt érintkezésben állottam. A lengyel nők azonban mindig bátorítottak; élelmi szereket, kávé, könyveket hoztak, és a szerencsétlen haza szerencsétlen harcosai iránt lehetőleg előzékenyek igyekeztek lenni.

„Kilencedik nap az egész csapatot utnak indították Varsó felé.

„Valahányszor ezen szomorú, de vigasztalóknak éppen nem mondható uton közeledtünk valami helységhez, le kellett szállnunk a kocsikról és gyalog menni, mivel ily helyeken a gyaloglás volt előszabva. Mindenütt találkoztunk lengyel nőkkel, leányokkal és gyermekekkel, kik mindenféle élelmi szereket hoztak, és készséggel nyújtottak segítyt és vigaszt. Ha a durva katonák vizsgálókték is őket puskatussal, megint eljöttek és ellátták a foglyokat adományaikkal, élelmi szerekkel, ruhával és pénzzel. Minden állomásnál

jöttek elénk ezek a csodálatraméltó teremtmények, süteményeket, húsitöket és más élelmi szereket hozván. Többen elkísértek egy állomásra a másikkra. Így mult el öt komor, de néha mégis egy-egy örömsugárral átszótt nap.

„Ötödik nap megérkeztiünk Varsóba, hol egy erdőbe vezettek bennünket.

„Itt, Varsóban orosz huszártiszt, még pedig magyar ember jött hozzám, a ki Oroszországban szolgált. Mindenütt kérdézősködött, hogy nincsen e itt egy magyar, a ki Kapitány névvel él. Én bemutattam magamat, mire ő magyarul megszólított: „Én Berg gróf hadsegéde vagyok. Mondja meg őszintén nevét; már sokakat megmentettem, és őnt is meg fogom menteni.“

„Őn talány előttem, tisztelt főhadnagy ur! — mondám én. Ha szavaimból megismerte, hogy önnek honfia vagyok, úgy hiszem, ezzel beérheti. Nem is kelt nagy bizalmat, hogy ön, mint magyar, orosz szolgálatban áll, s így meg fog bocsítani, ha önnek kiszabadítási ajánlatait visszautasítom. A mi nevemet illeti, ön ismeri azt, és nem is oly jelentékeny, hogy megérdemelne a nagy fáradságot, melyet rá vesztegetnek.“

Varsóból Bányászt fogolytársait Moszkvába vitték s ott a Titowski-laktanyában helyezték el őket. A város utcáin gyalog kellett menniök, hol az oroszok gunyszavakkal illették őket, köveket hajigáltak, s még az ablakokból is vizet öntöttek rájuk. A Titowski-kaszárnyában mintegy 3000 elrongyolott fogoly volt. E laktanyában 6 hétig időzött; de később azon foglyokat, kik vizsgálat alatt állottak s még nem voltak elítélve, a Widenski Guru laktanyába vitték át, mely szintén Moszkvában van.

„E laktanyában, — mondja Bányász, — több magyart találtam; így Székely Lajost, Fővegi Bélát, Sándor J.-t, Rubinsteint, Frankot s többeket, kik mindnyájan a katonák menázsából ettek. Itt is nagy udvar volt, melyben az itt bezárt 1500 fogolynak szabad volt járkálni. Mivel még volt egy kevés pénzem, külön menázsot rendeztem be, hogy mindennap másikum főzött. Mindennap elmentem a szolgálattévő tiszthez és kértem, hogy küldjön ki egy katonát, a ki számunkra bevásároljon.

„Több magyar is ebédelt nálam. Tea és cukor is volt nálam kapható, és lassankint hozzászoktunk a „prikiski“-hez, az orosz théázási módhoz, mely szerint az ember egy darab cukrot vesz szájába, és aztán megiszsa rá a théát cukor nélkül. Így mult el ismét 14 nap. Ide is hoztak szállitmányokat, és másokat utnak indítottak. Soka-

kat Wladimirba szállítottak, Engem és Székely Lajost két hét multával szintén áttettek Wladimirba.“

Wladimirban adták tudtára, hogy Bányász elítéltetése Moszkvából megérkezett. Az ítélet Gil-

denstuben hadtestparancsnok által volt aláírva, és 12 évi nehéz munkára szólott a Nercinski-féle aranybányákban, Szibériában, s bilincsekkel lábain, egy csendőr kíséretében még ugyanaz éjjel el kelle utaznia Nisni-Nowgorodba.

Erdélyi képek.

XLIII. A szent-imrei templom.

A Gyulafehérvárról Enyedre vivő országoton haladva, a Maros völgyét két oldalt bezáró hegyek között, Fehérvártól csekély távolságban emelkedik barna falaival a Hunyady János diéső győzelmeit hirdető emlékek egyike, melyet ő e helyen nyert győzelem alkalmával 1442-ben isten tiszteletére emeltetett.

A csata folyamát és eredményét e lapok t. olvasói ismerik.

Jelenleg a templom földél alatt és használható állapotban van. Falai, a szentély kivételével, mely későbbi építmény, többnyire római kövek- és tég-

lából rakvák, melyek hihetőleg Apulum romjainból szedettek ki.

Hogy egykor számos magyar család lakta Szent-Imrét, s hogy népes hely lehetett, tanubizonyosága e templom, mely az akkori időben Erdély egyik nagybbszerű épülete vala; most azonban néhány család kivételével románok lakják, kik között nem egy magyarnevű találtatik. Jó volna, ha román testvéreink az Erdélyben oly gyakran fölmerülő, s ehhez hasonló körülményeket figyelembe vennék!.

Straubert Ödön.

Kátai uram nagyravágyása.

Történeti elbeszélés.

— *Deák Farkastól.* —

(Polytatás.)

V.

Rózsa, bármily éles elméjű s nagy rázkódtatósok által korán érett leány volt, nem tudta, mit fog tenni, csak érzé, hogy férfi-karokra lesz szükség, s a három ifjút ép az ég vezette körébe. Azonban néhány nap múlva a helyzet nagyot változott. Egy este Petrovics Mirkó képéből kikelve lépett a leányhoz s oly esodálatosan tekintett rá, hogy Rózsa is megdöbbsent.

— Mi baja van kigyelmednek? átfázott-e?

— Nem, nem, Rózsa, de szólnom kell veled! — suttogá a leány hangos kérdésére. A leány melegen szorítá meg az ifju kezét s aztán szemével a vendégekre intve, mondá:

— Nem is esoda, ha úgy átfázott kigyelmed; az idő oly hirtelen változott, hogy az ember alig tudja megszokni a telet. Jöjjön kend a kis házba, ott jó tűz ég, s mindjárt melegítek egy kis gyömbéres bort! — s e szavakkal magával vonta az ifju katonát.

— Mondja, mondja kigyelmed, mi történt?

— Közelget a boszu órája... iszonyu dolgok történnek a világon... Nem is merészelnék szólan, ha saját füleimmel nem hallottam volna... ugy, ugy, ülj mellém, éles angyalom. Oh! mily szép vagy te, Rózsa! ha csak egyszer szemembe

nézesz, azt hiszem: én vagyok a világ legboldogabb halandója... Istenem! mennyire szeretlek én téged...

— És mit hallott kigyelmed? — kérdé a leány, puha, bársony kezeivel a harséfi homlokát simogatva s hajfüreteit rendezve.

— Hát tudod, lelkem, Kellemesi nagy uram, az én nagyságos uramhoz, Czobor Mihályhoz jött Nyári Pál urammal... aztán egy fél óráig hevesen beszélgettek, végre sokáig hallgattak. Kevés idő múlva mindhárman kijöttek a szobából, de oly halványak voltak, hogy alig ismertem rájuk... Az én uram oly zavart volt, hogy süveg nélkül indult az utcára, én utána vittem süvegét s mindhárman elbámultak; egyik sem vette észre, hogy uram födetlen fölvel van. „Kövess, szolgám!“ monda uram, vállamat megveregette... Oh! Rózsa, ha hármunk közül engem választanál... nem eserélnék egy fejedelmi hacérral... nem egy főispánnal... Istenem! mily boldogok lennénk!

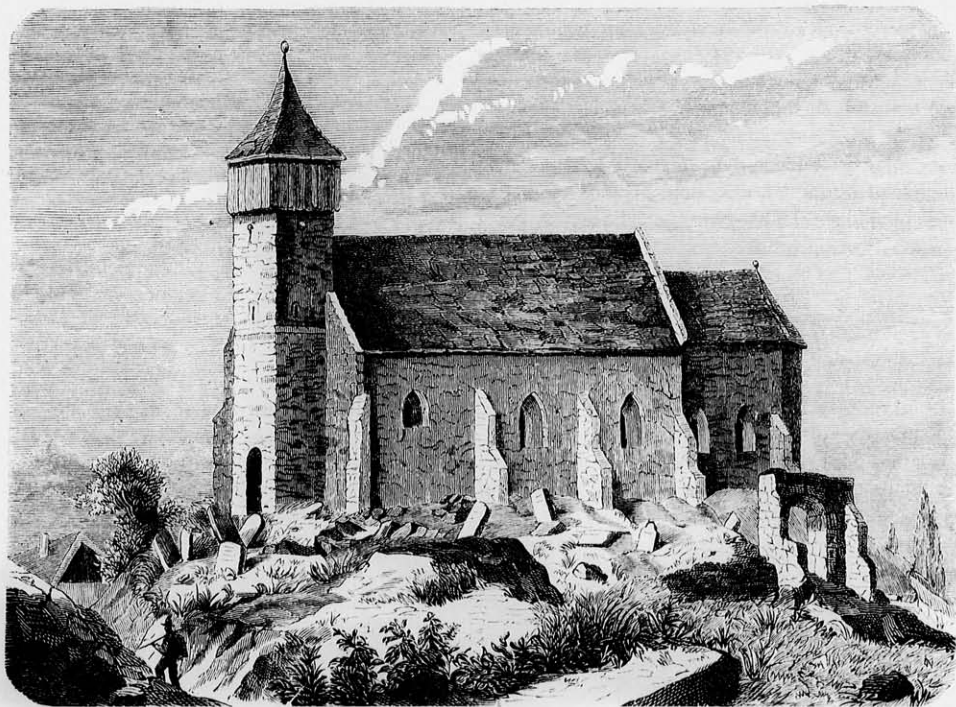
— És aztán mi történt, jó Mirkó bátya?

— A fejedelem lakására mentünk, és itt mindenki magán kívül volt; a szolgák sápadva futkostak az udvaron és folyosókon, a hacérok búsan hallgatva állodogáltak, s az urak réműlve sugdosdáltak; uraim a belső termekbe távoztak, én egy

ismerősömrre akadva, kérdém, hogy mi történt? Ismerősem csodálkozva néz rám: „Oh! boldogtalan tótja, még azt sem tudod? Hát nem veszed észre, hogy a világ sarkaiból kifordult, hogy a nap elhomályosult, hogy az ördögök diadalmaskodnak az ég angyalain, s az emberek legjobbját az emberek leggonoszaobika méreggel megéttette? Oda van, oda! — mondá a hű szolga. — Csak az imént látám, de földi hatalom már meg nem menti!” Én persze úgy megijedtem, hogy szólni sem tudtam, öreg ismerősöm pedig zokogva távozott tőlem.

Nehéz e gyanu s a kire nehezül, annak vége e világon.“ Az én uram pedig így szólt: „A míg valami adatunk nincs, addig hallgassunk; az én szívem is úgy érez, de nem merem kimondani; ha egy biztos adatunk lesz, akkor én fogom lerántani a gaz álarcát.“

„Tudják-e kigyelmetek, — folytatá Nyári Pál uram, — hogy még fejdelem is akar lenni ez a borjúképű?“ Az urak többet nem szóltak s hallgatva értünk haza. Az udvaron három lovas-legényt találtunk, kik akkor érkeztek Tornáról. Az egyik levelet adott át uramnak. Kevéssel azután bort és

A sz. Iurei templom. (Straubert Ö. rajza. Szövege a 259. lapon.)

— Mindenható isten, légy kegyelmes! — sohajtá Rózsa.

— Néhány perc mulva uraim is visszatértek s mi haza indultunk; mikor a nagytemplom mellett haladtunk el, Nyári Pál uram csak megáll és a torony tetejére mutat: „Látják kigyelmetek azt a fényes keresztet? Az isten ne vegye bűnül, de az ártatlanul szenvedő Jézusra mondom: a méregkeverő nem lehet más, mint az a kétszínű, nagyravágyó Kátai! . . .“

„Oh! szörnyűség! — dadogá Kellemesi uram. —

diösszylvát vittem be az uraknak s láttam, hogy most még izgatottabbak.

„Ismét Kátai uram! — kiáltá az én uram. — De honnan tudhatják Pozsonyban, hogy urunk megvan mérgezve, hisz mi is csak két napja gyantjuk?“

„De sőt azt is beszélük, hogy már meghalt és az új fejdelem valami Kátai nevű ember lesz! Olvassa csak kigyelmed, szóról-szóra ez áll a levélben.“ E szavaknál, édes Rózsa, te jutottál volna eszembe, ha volna oly pillanata életemnek, melyben feledni tudnálak. Magam helyébe egyik

társamat állítva, ide jöttem, hogy lássalak, hadd érintsem ruhád szegélyét, hogy üdvözöljek nézéd menyeyi fényében. Ah! mert oly nagyon, oly kimondhatatlanul szeretlek!

— Köszönöm, jó bátya, közelget a tett órája. Oh! mily boldog leszek, ha boszút állhatok! . . . Várjon csak kissé, hadd dolgozzam . . . igen, igen, vezessen engem Czobor Mihály nagy urunkhoz, oh! hiszen egy adattal én is szolgálhatok.

VI.

E fejezet első részét a Seps-i Laczkó Máté uram krónikájából jegyzem ide, szóról-szóra hiven:

„1606. die . . . decembr. Midőn lassan bizonyosan és nyilván kitudódék, hogy Kátai Mihály megérette méreggel a fejedelmet, a tanács urak közül a fejedelem némelyeket behíva, és a dolgot consiliumra boesátá, mit kellessék cselekedni? In intimo consilio azt találták: hogy mint áruló gyilkost meg kelljen fogni és várakozásban kell lenni, mire megyen a dolog.

„E tanács után egy éjszaka hirtelen mind felhívák az urakat a tanáesházra. Midőn az urak felgyülekeztenek volna, égő szövétnekkel minnyáján benn voltanak és nem tudták, mi dolog volna. Azonban Kellemesi Mihály, a fejedelemnek egyik intimus consiliáriussa, szövétnekkel közikbe mence és monda: „Urak! Azt kérdem nagyságtoktul, mit érdemelne az az ember, a ki az égen való fényes napot, melyet az isten azért teremtett, hogy az egész földet világosítsa és a teremtett állatokat melegítő erejével nevededésekben gyarapítsa és vidámitsa, az égből alá lopná, és világosító erejében megrontván, sötétségre változtatná?“ Az urak azt felelék: „Mivel mind ez világnak kárt tenne, az olyan ember igen szörnyű nagy büntetést érdemelne.“

„Monda ismét Kellemi Mihály: „Hát az olyan ember mit érdemelne, a ki jól tött urát, kegyelmes fejedelmét, ki az egész országot a hatalmas ellenségtől isten kegyelméből megszabadította, az isten anyaszentegyházát megoltalmazta, az országot és magyar nemzetet régi szabadságára juttatta mint édes atya, halálos méreggel megéti és elveszti?“

„Az urak felelének: „Az is hasonló szörnyű büntetést érdemel, mert az egész ország ellen vétett.“

„Mondának az urak: „Kicsoda az az ember?“ Felele Kellemesi: „Kátai Mihály az, a ki azt cselekedte!“ Az urak mondának: „Bizony tehát méltó a büntetésre; azért fogják meg mint árulót, és vigyék fogságra.“ Ezután megfogák Kátait ugyanott, és fogságra vivék.“

Eddig a krónikás szavai.

Kátai felette dacosan és nagyurasan viselte magát; hideg közönyvel nézte végig a körül álló urakat, s aztán jól szinlett ártatlansággal és bülske önérzettel szólt: „Én ártatlan vagyok . . . ti semmivel sem tudtok bizonyítani . . . de egytől-egyig irigyeim vagytok, irigy szemmel nézitek vagyonomat, befolyásomat, felséges fejedelmem bizalmát és irigylitek főként eszemet és tudományomat, melylyel egyikőtök sem bír . . . Féltek tőlem mind . . . és a beteg fejedelmet ellenem lázítottátok . . . én ártatlanul megyek börtönbe, és ti bizonyítani nem tudtok, gyávák! pulyák! gonoszok!“

Emelt fővel lépett a katonák közé, s biztos léptekkel haladott a börtön felé.

Az utcákon kevés ember volt, de az aztán mind kíséretéhez csatlakozott; a nagy piacon egy fiatal s a fáklák világánál festői szépnek látszó ifjú hölgy állt a katonák elibe, s így szólt:

„Emlékezz utolsó órádra, büszke Kátai . . . te vérszopó kényur . . . te vérengző gyilkos! gyilkos! ki atyámat megölted!“

Kátai összeborzadva, mentéjét arcára huzta:

„Menjünk! menjünk!“ sürgető a katonákat.

„Menj! . . . menj! . . . mert a boszu órája közelget, én látni akarom kiontott véredet, és tudd meg, istentelen, hogy én Szerencsi Rózsa vagyok . . . Ismerted-e jó atyámat? emlékezz halálára! . . . menj! menj!“

E szavakra Kátai minden büszkesége összetört, alig tudott a börtönig menni; egy katona karjaiba csippezkedett s úgy ballagott tovább, míg a vár egyik tornyának nehéz kapuja mögött eltűnt.

A nagy fejedelem azonban kevéssel élte túl e napot. Kevés idő múlva, azaz: december 29-kén reggeli öt óraker megszűnt élni. Végredeletét már előbb, decemb 17-én, megkészítette s végrehajtókul udvari papját, Alvinczi Pétert, kincstárnokát, Örvendi Pált s egyik titkokát, Pécsi Simont hagyta. A körülte levő főurakat megajándékozta. Az utolsó éjen is a főurakat maga körül gyűjté és hagyakozott volna, de már ereje hanyatlott; a mint körülállták, szeme mindeniknek könnyel volt telve, mindeniköknek fájt a különben még csak 59 éves, isten-küldötte uralkodót, halálos ágyán szemlélni!

Élete nagy nyereség volt a nemzetre és az országra nézve; a legválságosabb időben született s még elég jókor jutott a hatalomra, hogy a szétzilált országot új életre keltse, s a megvadult nemzetet öntudatra ébreszse. Ha még tovább él: visszaállította volna a budai trónt! Halála nagy veszteség volt s Mátyás király óta egy fejedelmet

sem gyászolt annyira Magyarország, mint Boesky Istvánt!

Számtalan latin és magyar elegiával siratták a költők, s ezekre menő kisérlet vonult koporsója után Kassától Gyula-Fehérvárig.

A költemények közül sok maradt fenn korunkra, s azokból néhány sort jegyezek ide:

„Oh! váratlan fortély, véletlen jött veszély,
Judás-szívű személy, iszonyító fekély!
Im mily nagy bűt szerzél, mely kárban léledzél,
Jó uradnak kevély, halállal fizetél!
Kőszívű kegyetlen, étető hitetlen!
Tigris volt elmédben, skorpió lelkedben,
Uradat bor közben itatván méregben,
Hogy valamennyiben nem szántad szivedben!”

1607. évi februárban Homonnai Bálint, Czobor Mihály, Szokoli Péter, Homonnai György és Nyári István a fejdelem testével Kassáról Erdélybe indultak.

VII.

„Kátai Mihály a fogságban igen megbízta magát,
— írja krónikásunk, — meghalván lassan az

mérög bevétel után a fejdelem, azt kérdi vala a gonosz: „Kicsoda foglya vagyok én? Ki tart engemet in arresto? Akarnám bizony megtudni és gondot is viselek jövődöben róla!” Azután titkon a császárnak leveleket írta és egyebeknek is, melyekben kéri vala a császárt, hogy küldene Mándatumot, hogy a fogságból mindjártást elbocsátatnék. Azután titkon hívá egy német szolgáját.” . . .

... Oh Rózsa! Rózsa! annyi szív királynéja, mily nagy a te hatalmad! ? s mig az ember ember lesz, hatalmad örökké tart e földön. A szép leány mindhárom ifjához egyenlő nyájas volt, gyötrelmes édes órákat szerzett nekik s nem tudták, melyik kettő nyerendi a pokoli kint s melyik az égi kéjt.

Utóbbi időben azonban a tót Petrovics kezdé magát az édes ábrándoknak átengedni, hogy hát ha talán ő az igaz választott?

A három legény mindig együtt ment a leányhoz, mert ha külön mentek, akkor egyikhez sem volt szívesebb, mint akármelyik idegen vendéghez. (Vége köv.)

A „szüz lányok.”

Félre, kérem, a ravasz mosolylyal, mely cimem láttára az ajkra ül, hisz ugy sem kerül ki a csalódást, mint semmi más, mi a földön honos, legyen bár neve hit, remény vagy szeretet.

Én nem nyulok feljök durva kézzel és nem szölok, midön szüz lyányokról beszélék, róluk: hanem néhány sajátos — gépről, mely a nép ajkán e néven él, s mely korának homlokára undok szégyen bélyegét süti.

Sötét sorok lesznek ezek.

Ha rajtok itt-ott lázasabban dobog a szív, sajgva fölébred a szájalom érzete és fájdalomban domborul kijebb a kebel: legyen csillapító írül, vigaszul, örömmül az, hogy régen túl vagyunk a koron, melyben állam és egyház rémes eszmével és rémitő eszközeivel oly tetettek követett el karöltve, mintha csupán azon egyetlen szentirási hely szomorú bebizonyítására állna fenn, mely szerint a föld siralom völgye. Siralom völgye vala, igen! de csak egyes pontokon, például Schwerin- és Nürnbergben, Prágában és Csejthén. Emlékeik, pogány kinzó eszközeik jelenben is kivívják ez irányban fájó elismerésünket, oly kegyetlenek. Néhány e lapok hasábjáiból már ismeretes, én ezuttal csak az ugynevezett „szüz lyányok“-at szándéksom bemutatni, melyekről, habár még a középkori vallási rajongás méhében fogamzottak és létesül-

tek, alig van néhány adat, holott a nép széltiben beszél felölük.

Az első, ki a szüz lyányok tüzetesebb megismerését tüzte ki célul, Lisch, mecklenburgi régész volt. Ő a negyvenes években utazásokat tön ez iszonyu gépek maradáinak felkutatására, de kevés eredménnyel. Schwerinben a vár átváltoztatásakor egy még fennálló várbörtönben a földön heverve talált ugyan öt hatalmas kétélü pallosszerű pengét, de egész gépet nem. E pengék a nagyhercegi régiségtárba helyeztettek, súlyok 8—8 font, mi világos bizonyosága annak, hogy csatarkardokul nem szolgálhattak; de nem is csatarkardok alakjára vannak készítve. Ugyanis átmetszetben 4 hüvelyk szélesek és alul kikerekitettek. A végek alkotása pedig határozattan és elvitázhatalanul tanuskodik arról, hogy e pengék valaha egy gépet képezhettek. Közülük kettő-kettő páros, egy pártalan.

Az első párnak egyenes, meghasított 6 hüvelyk hosszú markolata van, kétakkora lyukkal, melyen egy ujnyi vastag nyíl vagy csavar könnyen átmehet. A meghasított markolat bizonyosan valami keskeny gerendához illett. A másik pár hajlított, meg nem hasított 12 hüvelyk hosszú markolattal bír, végül szintén lyukkal, de nagyobb, mint az első, hihetőleg hogy egy karhoz vagy gerendához csatolthassék. Az ötödik penge a második pár-

hoz hasonló, azon különbséggel, miszerint markolata egészen egyenes. Egybevétel már most mind ezeket azon hozzátevélssel, hogy e pengéknek hosszúsága 33—34, szélessége a markolaton 5, a kikerekített hegyénél 3 hüvelyk, kétségtelen, miszerint egy gép alkotó részei. Azért Lisch oda nyilatkozik, ha valaki a „szűz lány“ név alatt egy kivégzési gép maradványait akarja keresni, úgy megtalálja azokat a schwerini kardokban.

Fényesebb siker koszoruzta Lisch-énel e sötét gép fölfedezésére tett kutatásait az angol Wilmotnak, ki az 1842—43-iki években utazta keresztül Németországot, és utazásának eredményeit egy Londonban megjelenő archeologiai lapban tette közzé. Ő Londonból egyenesen Nürnbergbe tartott, azon hiszében, hogy itt bizonyosan célját éri, de csalatkozott. Innen Drezdába költözött, azonban szintén hiába. Csakis Ausztriában, Bécsben értesíté a szárnyas hír, hogy utazásának célja, keresetének tárgya Feisztricban van.

El tehát Feisztricba!

Feisztric 10 $\frac{1}{2}$ mérföldnyire fekszik Bécsből, 4 $\frac{1}{2}$ -re Bécs-Ujhelytől, és 2 $\frac{1}{2}$ -re Gloggniczától, egy meglehető magaslaton. Várának homlokára 7 század följegyzései irvák, azért kinézése ódon-szerű, s magán viseli a középkori lovagvárak jellegét. Legszébben fejeződik ki e jelleg a díszes lovag-termen, melynek mennyezetét és falait gyönyörű festmények, ragyogó csillárok és egyéb butorok ékesítik, míg talaját fényes fehér és piros márvány képezi; továbbá a gazdag fegyvertáron hol többek között a nemesszivű Berlichingeni Götz lovag egész hadi készlete látható.

Maga a derék Götz lovag fegyverzete elég volna arra, hogy a feisztrici várat nevezetessé tegye, ha nem bírna is az oly nevezetes régészeti kincsével, minő egy kivégzési gépe, a szűz lány, mely régebben a nürnbergi kinzó-kamrában teljesíté rettentő tisztét. Így azonban nevezetességét ez időtt a vár főleg ennek köszönheti.

E szűz lány a francia háboru alatt került Feisztricba, melynek birtokosa, b. Dietrich, némelek szerint ajándékba kapá viszonyos baráti szolgálatok fejében a nürnbergi tanácstól, mások szerint pedig pénzen vásárlá meg egy zsidótól, ki potom áron vette azt, midőn a francia hadsereg Jourdan parancsnoksága alatt Nürnberget 1796-ban elfoglalt. Ekkor ugyanis a directorium teljhatalmazottjai hatmillió forintot követelvén hadi sereuk a várostól, a városi tanács, a mily hamar csak teheté, eladott minden mozgósíthatót, s közte ezen — régészeti szempontból — oly nagybecsű kincset is.

Kinézése a feisztrici szűznek komor, a mennyiben magassága 7 nürnbergi láb, öltözete a XVI-ik századbeli polgári nőkéhez hasonló. Vállain köpenyt visel, azonkívül főkötővel, gallérral bir, melyek, valamint arca, festettek. Belsejében bizonyos számú tör van elhelyezve, melyek könnyörtelen kegyetlenséggel úgy rendezvék, hogy a szerencsétlen áldozatnak szeméibe, fejébe és mellébe hatoltak. Csinálójául a hagyomány egy spanyolt nevez meg, a kiből bizonyára hiányzott a szív, mint urában, kinek kegyével élt, II. Fülöppben, s mint hiányzott azon tanács-bírakban, kik az első áldozatot ürébe dobták.

Szegény ártatlan szív volt ez, egy tanuló, kinek személyiségét a nép költészete és rokonszenvé máig élteti, ki egyedül azon bünt követé el, hogy szeretett. Szeretett lángolón, önfelédve, szerette egyik tanács-bíró leányát, kit fény, pompa fűrészte bár mégis viszonzá a szegény ifju lángját. Találkozási helyük a Pegnic partja vala, hol boldogító feledékenységben el-elbolyongtak. De feledékenységgükkel ártottak épen meguknak. Mert egy alkalommal, midőn ajkaiik édes mámorban tapadtak egybe, meglepettek, s a lány apja lázas dühében elhurcolván az ifjút, a már kész vas szűz áldozatául dobátá, eme szivtelen szavakkal:

„Ez ád néked illő szűzi csókot!...“

Azonban el e szivrázó jelenettől! — vissza Feisztricba!

Wilmot, mihelyt ide érkezett, sietett a szűz lány megletezésére.

— Van e a báró urtól bemeneti jegye? — kérdé hozzáfordulva röviden a toronyór.

— Nincs!

— Ugy legjobb akaratom mellett sem bocsáthatom be. Menjen ön, uram! engedélyért b. Dietrichhez Bécsbe.

Wilmot kérte, nevezetes pénzösszeg felajánlásával engedékenyebbé tenni a toronyórt, de minden kísérlete hajótörést szenvedett. Végre is visszarándult a vár birtokosához, ki maga jött vele a szűz lány megmutatására.

Az angol e különös kinzó eszköz elé érve, először is lázasan megőlelé és megcsókolá, azután kinyitátá és újra becsukatá, majd határtalan csodálkozását fejezte ki fölötte. És archeologiai felhevülésében, bár különben természetét a szelidség ugy áthatotta, hogy egy férget is félt agyon-tiprani, s a legkevesebb vértől is borzadtott, szinte ohajtani látszott, miszerint jelenlétében valaki magát áldozza fel. Hosszan és mélyen elmerengett előtte; végre b. Dietrichnek mesés összeget ajánlott a gépért, azon kijelentéssel, hogy ha az kevés,

megkétszerezi. A birtokos azonban sehogy sem adá el, és így Wilmot kénytelenített a gépet Ausztriában hagyni s megelégedni egyedül azzal, hogy képmásban vihesse csak Angliába.

Sovány kárpótlás, és mégis gazdag nyereség

volt ez rá nézve, melyben honosait részesítendő, csakhamar hazautazott és velük legottan megismerteté a feisztrici szüzet, a középkori barbarismus és fanatismus emez ördögi művét.

(Vége következik.)

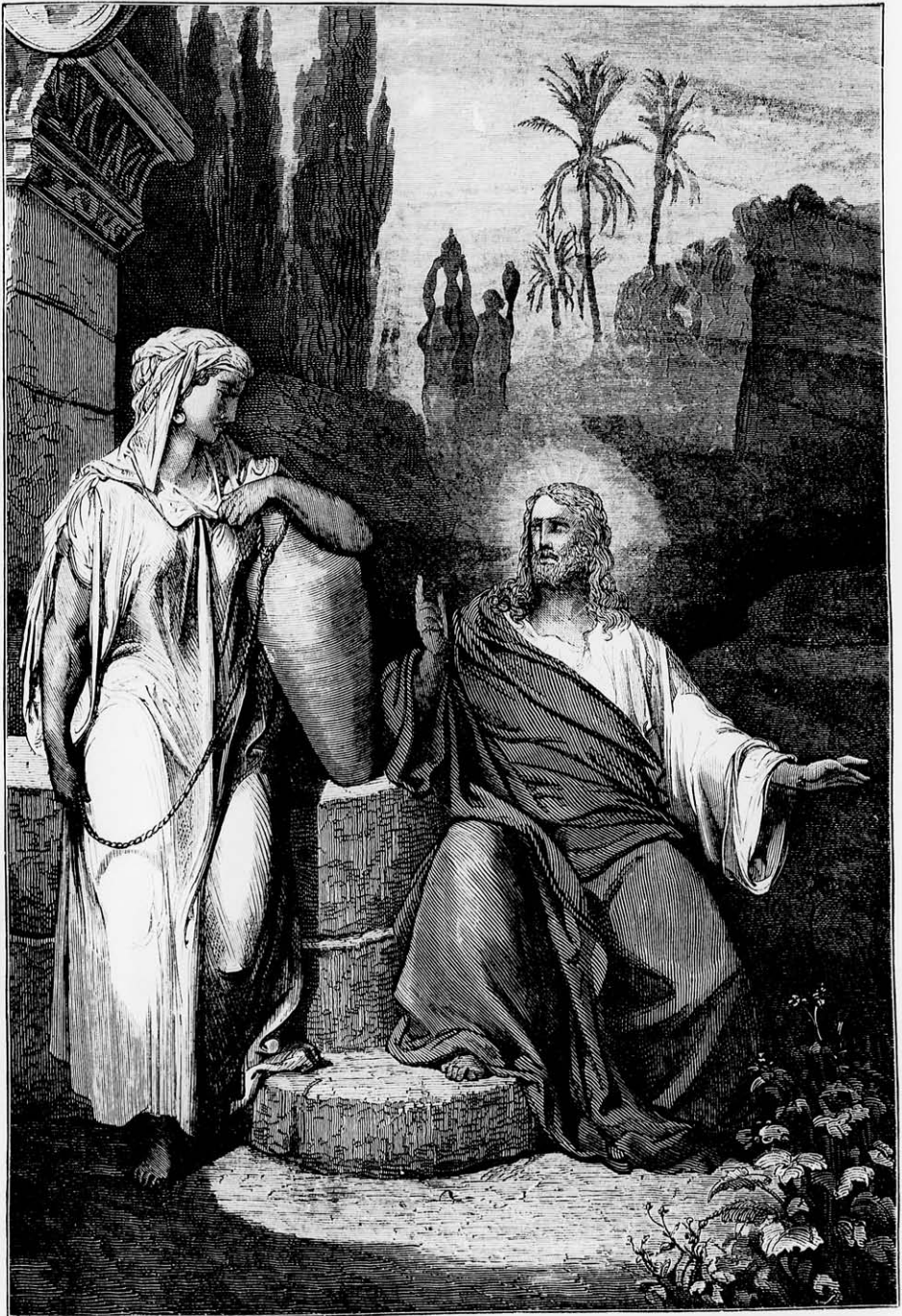
A vas szüz első áldozata. („A szüz lányok“ c. cikkhez.)

Fény és élet.

(Büchner „A természet s tudomány köréből“ című írataiból.)

A fény és élet két összeillő fogalom, mely gyakran említetik együtt, a nélkül, hogy az illetőnek kölcsönös viszonyairól — legtöbb esetben — több,

mint derengő sejtelve vagy bizonytalan érzelme volna. A hol fény van, ott élet is lelhető; és viszont a hol élet van, ott fény is létezik. Így mondja ezt

Jézus és a szinaiti nő. (Dété illusztrált biblijából. Szövege a „Vegyés” közt.)

mindenki, és akármelyik költő vagy füzfapoéta sem mulasztja el, e két szót minél inkább rimeiben kongatni. De hányaknál az ilyesmiről írkvagy olvasóknál merül föl azon gondolat, miképen az e két fogalom közötti vonatkozás, egy mély és tudományos viszony — oly viszony, melyet joggal, minden szerves élet sarkelvének mondhatunk. Fény nélkül nincsen élet. Fény nélkül a föld, a helyett hogy, egy számtalan életüknek örvendő teremtmények által lakott mosolygó hajlék volna, a meghaltság és szomorúság komor képét viselné magán. Valamint azon fénysugár áthatolta évmilliók előtt a földre rakodott sűrű páratömeget, és valamint ezen első fény képes volt a föld felületén életet ébreszteni, úgy az utóbbinak szüntelen kísérője is maradt, és legfőbb tényezője az anyagcsere fáradhatlan körútjának, mely örök hullámszásában számtalan lényt és alakot partjaira hány, hogy azokat rövid ottlét után ismét visszanyelje. Mit a költő keble sejt, azt megismeri a bűvár szem, miután a fény, és élet viszonyainak leglátogóbb mélyeit kutatja és vonatkozásainak részleteit is fölfedezi. Kit ezen részletek nem érdekelnek, és kiben nem él azon vágy: megtudni azt, mit a szüntelen munkáló és kutató tudomány a fény és élet e nevezetes viszonyairól napfényre hozott, abban rég elhalt a tudás-vágy.

Moleschott Jakab, a Heidelbergből kiűzött és értelmes térfiak által Svájcban való újabb működésre meghívott tudós, szerencsés fogással zürichi megnyitó-beszédének tárgyául (junius 21-én 1856.) vette a *fény és élet* lényegét, mely akadémiái előadást — atyjának ajánlva — később nyomatásban is közzétett. Alig mult el két hét kiadása után, máris másodikat ért az . . . Moleschott ezen előadásában szokott nézeti modorával ép oly érdekesen, mint oktatólag, habár legnagyobbbrészt ismeretes tények segítségével, tárgyalja a fénynek azon hatását, melyet az a szerves életre gyakorol. Szerinte a növény-szervezetnek lényege az *éleny apadása*, mely csak világosság mellett történhetik meg. A növények életfolyama által kiszabaduló éleny a levegővel vegyül, hogy itt az állatoknak léleketvételüknél táplálékul szolgálhasson. Csak a napsütötte növények bocsáthatnak magukból élenyt, miután a körülégben levő szénsavat, vegetanilag lekötve, ennek élenyét kibocsátják. Újabb kutatások szerint még magában a „fehér fénynek“ nevezett sugárban is — mely tudvaleg több fénysugár összetétele — csak egyes ugynevezett világító sugarak eszközlik a növények vegetani táplálását.

Az est és a napfogyatkozás idejében fentebb nevezett vegyfolyam megfordítva történik, ekkor t. i. a növények élenyt vesznek föl, és szénsavat bocsátanak ki. A növény tehát a szó szoros értelmében a világosság szüleménye, melytől keletkezése, táplálkozása és növése függ.

Másképen van ez az állatnál, melynek lélekezése vegetanilag mindig ugyanaz, de ezáltal mint a növény létezésétől függőnek mutatkozik. Az állat a növények által kibocsátott éleny nélkül nem élhetne meg, míg maga azon szénsavat állítja elő, mely a növény existenciájára oly elkerülhetlen szükséges; és ily módon keletkezik az állat és növény között — az általunk már fentebb említett — *kölcsönhatás*. De kétségkívül csaldók az, ki a világosságnak az állat lélekezete és életfolyamára való hatását tagadja. Habár ezen befolyás nem mutatkozik oly eklatáns módon, mint a növényeknél, mindazonáltal fontos és következtelteli az, még pedig nem esekély mértékben. Minél nagyobb a világosság, annál nagyobb mértékben történik a szénsav kifejlődése. Miután azonban az anyagcsere szoros összefüggésben áll a lélekezéssel, a napfény hozza létre az állati anyagcserét, behatván az idegek és szellem működésire is. Azért is az állatok sötét ólakban inkább hizlalhatók, mint a fény behatása mellett, mely hatás az állati, nevezetesen az emberi szervezet normalis és egészséges működésére okvetlen szükséges. Mindenki ismeri a világosság hiányának káros voltát az emberiségre nézve, s mindenki tudja, hogy mily nyomorék teremtmények neveltetnek a nagyvárosi bűzös és homályos proletár lakásokban. És ki ne tapasztalta volna már önmagán is azon bús hatást, melyet egy komorfelhős idő szellemi hangulatán előidéz, ellentétben lényegünk azon merész szökkenésével, melyet a verőfényes nap hoz létre?

Ezen érdekes fejtegetések által igen természet-szerűen jut Moleschott azon korlátokhoz, melyeket a természet azon ember ugynevezett szabadakarata köré emelt, ki szerinte *termény*, és nem egy föltétel nélküli *lény*. Ez alkalommal nem mulasztá el: erélyesen visszaautasítani azon nyomorult megtámadásokat, melyek minden oldalról — a böleszeti természet szemlélődés egyik neme ellen — intéztettek. Liebiget „udvaronc tudósnak“ nevezi, kinek törekvése: egy udvaronc-sereg előtt ellenfelet gyanusítani, és nem cáfolni. A materialisták — mondja Moleschott — nem tagadják a szellem létét, de nem is akarják ezt vagy az életet értelmezni, mert a szellem és anyag elválaszthatlan összefüggése nem *magyarázat*, hanem *tény*. Így

az anyag és erő természeti egysége sem magyarázható, hanem legfőleg kijelenthetjük csak, miszerint az, egy örök mozgásra és mozdíttatásra szánt, természetileg szükséges egység. Csakis a gyermeki képzelem visszátámasztása láttat velünk mindenütt azon egység helyett egy bizonyos *elválat*. A bölcsezsékek ép oly kevésbé képesek a szellem magyarázatára, mint a természetbuvárok. Ez utóbbiak ismereteiknél fogva, legalább belátják bármely kísérlet haszталanságát. Nem tagadják a szellemet, mert bizonyoságot adnak az agynak föl- és alá hullámzó mozgásáról, mely a szellemi élet egy ily mozgalmának megfelel, és mivel tudják, hogy az anyagnak változása működésnek változásait is maga után vonja. Ellenkező minden tapasztalással egy oly szellemnek föltétele, mely az anyaggal szemben, önállóság és rendezőleg működik.

Ez Moleschott beszédének rövid vázlatja, és kit e rövid ismertetés ki nem elégít, annak okvetlenül magát a beszédet kell elolvasnia. — Vitázó részéhez még a következőket akarjuk függeszteni: túlhalad minden fogalmat azon tudatlanság, dur-

vaság és aljasság, melyet az empirikus természeti bölcsezsétek követői elleni harcukban, az ezen irány ellenségei elkövetnek. És minél tudatlanabb és minél kevésbé képes egy ily megtámadó a beható kérdések megítélésére, annál nagyobb szájkodásra szokott vetemedni. Természetesen, ezen emberek és velük műveltek többsége még nem ismerik azon utat, melyen a természetbuvárlat következtetéseinek fogva halad, és a melyen haladni ezentul minden tudománynak kell; hanem feljogosítva érzik magukat arra, hogy némely, az anyatejjel beszívott aprioristikus fogalmakkal, a legszembetűnőbb valóságot is mellőzzék.

Mindennek dacára egy percig sem kételkedünk a tények bekövetkezendő diadalán, és eljövend azon idő, a midőn az ember gondolkodásmódjának egyedüli s állandó zsinórmértékeül csupán a természetet és történetet használja. Azon idők nemzedéke csodálkozással fogja olvasni a jelenkor történet dolgait, és alig fogja elhinni azt, hogy elődeinél valaha annyi esztelenség és természetlenség tanyázott.

G. S—r.

Kazinczy levele Cserci Miklóshoz. *)

Széphalom, jun. 24-dikén, 1812. — Szívem szerint teremtett nagy és jó Férjfi! Az én tiszteletemnek, barátságomnak Teerántad nincs újabb bizonyításokra szüksége, de nekem annyira jól esik mondanom minden alkalmatossággal, hogy valamikor leveleid érkeznék, mindég láng vagyok, mintha egy gyönyörű verseteket olvasnék, hogy azt imé most sem hallgathatom el. Sok barátain vannak, a kiknek leveleik elragadnak: de egyiknek levele sem ragad el így.

Május elsőjén költ hosszú leveledre akkor vala szándékom felelni, midőn Jul. 6-dikára kirendelt Gyűlésünköl hazajövendek, s a választ reá minden tekintetben akkorára hagyonom jó is lesz; úgy reményelem, hogy az a szeretetre méltó ember, kivel Székely Mihály barátodra nézve szóllanom kell, megjelenend ott. De miért is hagyjam választ nélkül addig is ezen későbbiket, rövidebbet, mely máj. utolsóján datáltatott? — Minekelőtte nagy tárgyainkba ereszkedném, engedj, hogy házam népe s azoknak tudni kívánt neveik felől szólhas-

sak, még pedig oly melegen s bőven, hogy azt Te magad forráságnak nevezheted; az elméletlen olvasó, kinek a levél megtévedésből kezébe jutna, fejét csóválná egygy őszült fejű ember? imprudentiáján.

Gróf Török Lajos Supremus Studiorum Director in Circulo Cassoviensi — fő tanigazgató a kassai kerületben — (ilyen Magyarországon négy vala s van) 1785-ben jöve Kassára a szolgálat miatt. Én akkor 26 esztendő fiatal ember voltam s Abaujnak Vnotariusságát (aljegyzőségét) viseltem. Swieten, a Studiorum Minister s Pászthory a Referendarius, ki József alatt a Studiumok dolgát is referálta s méltó vala a nagy Swietennek barátja lenni, Törököt megszóllíták, hogy nevezze egy Pápista s egy nem pápista valakit, a kit a nemzeti Iskolák Inspectorává (felügyelőjévé) lehessen nekik tenni. Török azt felelte, hogy a kérdés neki egészen véletlen; Pápistát nevezni nem tud, de tud nem Pápistát; az K. F.; a Pápista nevezése eránt hogy gondolkozhassék, időt kére Feljöve az Inspectorságból közzei asszesornak kinevezett Ladomirskitól is, s e kérdésre Swietennek is, Pászthorynak is egyszerre, a nem pápisták közzül ismét én és egyedül én neveztettem. Swieten Ladomirskitól azt tudakolá, ha engem nem a Török kedvéért nevez-e? Nem én kegy. uram

*) E levelet több másokkal együtt Cserci Miklós hátramaradt iratai között találtam. Cs. M. Kazinczy Ferenc barátja, az ord. guberniummal consiliarus volt; hozzá írt leveleinck száma a 100-at meghaladja, s ezek közül kevés van a közönségnek átadva. E levélnél hiányzik az aláírás. L. A.

felele ez; én nem is tudom a Török gondolkodását e részben, K—yval pedig barátságban sem vagyok. Ezek azt cselekvék, hogy kineveztetém, Pászthory által azért választatván, mert egy literaturai dolgozásaimból valamit remélt. — A kir. Commissarius (kir. biztos) Szent-Iványi, fő-notáriusnak denominált (nevezett ki), ígérte, hogy ragadozva viszen egy hivatalból feljebb más hivatalokra; Vay József kért (levelei megvannak), hogy szolgáljak mellette mint fő-notarius Szabolcsban, onnan mindenfelé nyílik utam fenntebbre, az Inspectorságból csak a fő Directorságra. Azt feleltem Vaynak is, Szent-Iványinak is, hogy Török mellett örömet maradok örökké Inspector, annyival inkább, hogy itt Iskolák körül szolgálhatok s minden vallásbeli különbség nélkül, 's a *kedvetlen dolgok manipulációjából megszabadítatom*. Gróf Gyulai Ferencné még akkor leány vala, szép 's általam imádott leány. Állhatatlansága engem a megőrülésig vitt. — Elzárkoztam 's dolgoztam reggeltől estig, hogy kinzó ideáimtól megmenekedhessem. Török látta, hogy veszedelem érhet. Kártyázni hordott. Öszve bontottam a játékokat az elmebeli jelen nem létel miatt. A játékosok óhajtották, hogy szabaduljanak meg tőlem, én hogy a játéktól s tőlök. Török tehát dispensált a játéktól s azt kívánata, hogy azalatt gyermekeivel mulassam magamat. — Sophie akkor 5, Marie 3 vagy négy esztendősek voltak. Felvevém a két gyermeket a két térdemre, 's meséket tanultaték velek. Marie gyógyíta ki szerelmem kinjaiból, ő felejteté velem az állhatatlan szép Süsiet. A gyermek épen karomon volt 's én vele a szobában föl 's alá jártam, midőn ő megszóllal: Szaunen zinnuj (nur) szaunen Sie mein lieber K., was für széne gjanaten (Granaten) die Mama der Toni gekauft hat. — Toni egy fiatal szép szobaleány vala 's a gyermekkel elébe menék, s néztem a nyakán függő gránátot oly hidegséggel, mint ha az a Laurentani Mutter Gottes képen fityegett volna. Nicht so, mein lieber Kazinczy, mondá a 3 esztendő Marie; nehmen Sie die Granaten in die Hand, 's addig kérte ezt, míg megtevém 's a leány elpirult. Ez a *pirulás* engem elvesztettett volna. Égtem. Repülve jövék Szepesből Kassára, hogy láthassam Tónit. Azalatt özevgy Tisztné anyja érte jött 's elvitte. Egyedül azt nyertem, hogy lelkelem felejté Süsiet. Egy szóval — mert levelem így egész biographiává lenne — az akkor 5 esztendő Sophie most feleségem. Elvettem 1804. Nov. 11-én, első leányom lett Aug. 8 d. 1805 Iphigenia névre; megholt 1806. Második gyermekem Eugénia, harmadik Thalia, negyedik Marcus Aemi-

lius Ferenc. Ez a Kálvin egyedül üdvezítő hitében neveltetik; a két első, minthogy azt a törvény úgy kívánja és benne nincsen semmi kár sem ezen a világon, sem a másikon, a Pápistában. Gyermeim neveikre azt kell megjegyeznem, hogy engem (mint Pipszet) az a boldogság bánt, hogy szokatlan nevekre kereszteltessenek. — Meghallván a két Gróf Rogendorff apáca a Bécsi Saleriának közt, hogy a leányom Iphigenia névre kereszteltetett, feddő levelet küldének a testvéreknek: Nem elég, hogy a lányodat Kálvinistának adtad, ime unokád oly nevet visel, melly nincsen a Calendariumban. Igy leve a második leányom nem Iphi-, hanem Eugenia, a 3-dik gyermekem nevére azt mondá a Plébánus, hogy szent Péter Apostolnak a leányát Thalanak hívták. Én ezt nem tudtam: a Plébánus azt nem, hogy Músa és Gratia neve a Thalia. Miért hívják így a fiamat, sokféle a vélekedés. Egyik Brutuszt, másik a Rousseau Emiljét emlegeti, a 3-dik azt forgatja, hogy a gyermek Marcus és Marcellus szenteknek innépén született; negyedik, hogy a Sallust fragmentuma közt egy Marcus Aemilius ezt kiáltja a Rómaiaknak: potior mihi visa est periculosa libertas quieto servitio. (Inkább látom a veszélyes szabadságot a nyugodt szolgáltnál.) Én a dolgot in dubio relinquo; tessék gondolni, a mi tetszik. A Tristram Shandy atyja sem kínzotta magát jobban: millyen nevet kapjon a fija, mint a mely gonddal én válogatám a gyermekeim neveiket, 's ez a Shandy sem sajnálta inkább, hogy a fiát Trismengistus helyett Tristramnak keresztelé a tudatlan Pap, mint én, hogy a két apáca fenyegetése miatt a most legidősb leányomat a leginteressantabb képpel Thalia-nak nem keresztelhetém. Nékem mind a négy gyermekemet szép gyermeknek leli a környék és minden, a ki látja. Pedig feleségem valaha ugyan egyike volt Kassa első rózsájának, de biz azt az idő 's a 3 gyermek szoptatása, 's az anyai kötelességek szent teljesítése egészen elhervasztották. Nem képzelhetsz te boldogabb férjet, mint én vagyok. De nagyon megalsnál magadat, ha azt képzelnél, hogy feleségem faconnirozott 's Isten tudja mit affectáló asszonyosság, noha franciául szöll, németül és tótul a magyar mellett, 's Bécsben neveltetett a Salesiánáknál, hol Leopoldné minden héten két nap jelene meg. Ne hidd azt. Ratione non exemplo (okból, s nem utánzásból) esik nálunk a mi esik, 's kevés ember látta még Sophiet úgy, hogy meg ne kedvelte volna. Jóltevébb, tisztább elkölesít, barátsági áldozatokat tenni inkább tudó, homn ülmi szeretőbb feleséget, anyát, asszonyt nem láttál.

Midőn eddig irám, érkezik az Onkelem, Kazin-

ezy Péter, Consiliárius Vay József urnak násza, s beszéli, hogy e napokban a Consiliáruossal együtt volt s annak jószágaiban nyargalva 's repülve ment keresztül. Egy valaki lévén jelen, lehetetlen volt tőle sokat tudnom; annyit tudok, hogy Vay nagyon meg nincs elégedve a Dieta (országgyűlés) dolgaival. Én megvallom, nagyon sajnálom ennek az igen nagy embernek dicsőségére nézve ezt az ő meg nem elégedését. A nemzet megmutatta, hogy érzi, hogy nemzet, 's szeretném látni, melyik Dietának mutatta meg azt így. A külföldre képzelhetetlen számú expljai (példányai) mentek ki a Diariumnak (országgyűlési naplónak); jele hogy Európa szemmel tartá, mint fogja magát nemzetünk viselni; Posselt successorának (örökösének) „Europäische annalen“ néhány Repraesentatioinkat (fölratunkat) fölvevék. Vay a többek közt azt panaszolja, hogy midőn ő tanácslá hogy küldessék, Deputatio Drezdába, újabban kérní urunkat, az ő vele ellenkezni szeretők azt kiáltozták, hogy azt nem, mert ha az újabb kérés használhatna, használt volna a Palatin közbenjárása. 'S most épen ezek az ő ellenkezői csinálnak neki vétket, hogy miért nem adta elő ezt a tanácsot *una*, hogy ők azt kénytelenek legyenek bevenni. Vayt nem vádolom, mert úgy tisztelem, a hogy nem senkit. De a *hally tás*, a *ki nem mondás* néha lehet megbántó is; 's az ily esetekben ki a vétkes? a *nem szálló?* vagy a *nem fogadó?* Ne kívánja egy Phocion és Aristides is, hogy neki vaktában higgyen más. Hát mikor a nagy ember a maga gyöngéji (a pénzszeretete) általamba a gyanuba hozta magát, a melyben Vay ezen Dieta előtt is volt, ezen Dieta óta pedig még inkább van és lesz, hogy ő tántoríthatatlan, valámig a meum et tuum (enyém és tied) nem forog fenn; de a pénz szeretete 's egyetlen fiának gazdagítása (kit tulajdon leányainak megrontásokkal akar boldogítani, ezt így beszéli minden és az övejei ezt tudják s nevezetesen Borbély deklaráta, (kinyilatkoztatta), hogy ő ugyan a feleségét pénzzel kifizettetni soha sem engedi, 's reményelem, ugyanezt teszi pajtásod, Zejk is) mindenre reá vehetik, mert ő maga is megcsalja magát sophismákkal, mit mondunk ilyen esetben a nagy Vay panaszára? Azt mondják: bánja a nagy ember, hogy Diatára ment ezuttal. Nem kell mindig hinnünk, a mit mondanak; de ha bánná, a nagy ember valóban kis ember volna. Szomorú dolog, hogy az idő még a lélek nagyságára is hathat, és hogy némely ember túléli a maga nagyságát. Midőn a Creditor és Debitor (hitelező és adós) megromlása forog szóban, én azt tartom, hogy ha van, valamelyiknek

kell valamit veszteni, illőbb, hogy Creditor veszítsen, mert a Creditor már az által, hogy ő Creditor, beneficált ens (kegyelt lény); a másik az által, hogy Debitor, már nyomott ens. Ha nekem 16 V.-gyében volna birtokom, mint Vaynak (ezt a Vayné szájából tudom) s ha hatszázezer Capitálisom volna (ezt másoktól tudom), bizony gyermekeimet nem veszteném össze egymással, s magamat a Diatán meg nem iteltetném. Engedjen meg a nagy ember, ha gondolkozásom távolról is igazságtalan.

Hogy a Ministerium akarta volna, hogy a Dieta heves legyen, 's hogy azért akarta volna, hogy magunkat veszítsük el, mint a szegény Csehek, ne hidd. A magyar fejedelme ellen kardot nem fogott 's nem fog, mint a Csehek. Ezt megmutatánk 1809-ben is, hol csak egy személy sem tett ilyest: a Diatán szóllani pedig nem megbántás a Felsőnek; hiszen a Regalis és a Constitutio azt tisztjéveteszik. Azt se hidd, hogy ez a kegyes fejedelmek Constitutionokat erőszakkal akarja megtámadni. Ha erőszakkal akarja élni, ki állana 's állhatna ellent? Ha erőszakkal akarja élni, nem Gustermannak s másoknak kellene az udvar titkos Staatsarchivjában álló Kollár kézírataiból irkálni ellenünk könyveket. Maga az, hogy Gustermann, Pringer s Mathéi (ez anonymus) ilyeket *írnak*, azt hagyja örvendő lélekkel hinnem, hogy erőszaktól nem félhetünk, és az mindig elég. Ha Kollár 's apostolai benűnket megcsalni akarnak, tanuljuk, olvassuk, a mit Kovachich Gustermann ellen két Tomusban (kötetben) az elmúlt télen dolgoza, 's mint Pest V.-gye irassuk le a melyéink 's familiáink, Archivumaikba, mert azt kinyomtatni ugyan nem fogják, 's ha szemesek leszünk, 's tanulni nem sajnálunk, megfelelőtünk Gustermannak és a belőle ellenünk viaskodóknak. Ezt Kovachichnak munkájáról édes barátom, neked nem csak zur Wissenschaft, hanem zur Benutzung is írom. Ha lesz-e haszna ezen energiának? ezt kérded. Tekints vissza a századok óta folyó dolgokra, 's felelj meg. Calculálni, azt tartom, nem lehet semmit. Ne nézzünk messze. Azt cselekedjük, a mit ebben az órában ész és kötelesség kívánnak. Ha bukunk, tőrjünk renitentia (ellenszegülés) nélkül, mert a renitentia haszontalan, sőt káros. Lehet tűrni lelkesen is. Nagylelkű embernek írok; te megértesz. Vigasztalásunkra lesz, ha bukunk, hogy vétünk nélkül buktunk. Kérlek, érts meg. Érhetsz, ha akarsz. Nem értettél, ha azt hiszed, hogy a titulus nekem *valami*. Véghetetlen szertem Farkast, mert ő arra véghetetlenül méltó; de szeretném, ha azt hinné, hogy ő nagyobb, minthogy

az a Pápa kereszttecskéje 's más hasonló pillogás nagyobbá tehetné. Sőt az ötlet abba a gyanuba hozza, hogy *kereselli*, a micsoda. Kulesának örültem, mert annak hasznát láttam, 's ohajtom, hogy főispán legyen, mert sok jót fog tehetni. De minek a Majori titulus annak, a ki nem katona? De *gustibus ect.* Én Farkast a keresztje 's az üres titulus mellett is szívesen fogom szeretni, de szeretném, ha csak Kammerherr és Főispán, 's ha gyermekei volnának, mágnás volna, noha mindezek nélkül is el lehet az ember. A mágnásság sokakon segít, legalább nálunk, hol nincs az ország úgy tele tömve velek, mint Erdély. Ismerek olyakat, kik ha mágnások nem volnának, sz. bíróságnál többre nem fogtak volna mehetni; noha a sz. bíróság nálunk több, mint Erdélyben, hol a Vmegyei hivatalokat nem becsülik. Irmerek, kik

azért kaptak gazdag feleséget, mert mágnások. Ez pedig mindig szerencse, mert én, kit szerencsétlenségem 's magamnak 's feleségemnek két nem testvéri testvérei egészen megrontottak erszényben, érzem, mely szerencse gazdagnak lenni, ha a gazdaságnak *hasznát venni tudjuk.*

Ne rettenj el attól, hogy Gubernátortok R. Commissáriusnak (kir. biztosnak) van téve. A háború azt kívánja, hogy ez így legyen. Könyörögjünk, hogy a Dictátóri igazgatás mint Rómában, *elmuló igazgatás* legyen. Engem az a szép remény biztat, és azért a hirt nem veszem rettenetesnek. Éljen szerencsésen, kedves barátom. Irj oly gyakran, amint akarsz: de ne folio igen vastag levelet, mert az olyan szemet szur a postákon, az pedig nem jó, mert a titkos Polizey nem hever.

Közlő: *Lukácsffy Aurél.*

Egy hét története.

(Ápril 25.)

(VK.) A természet nagy színjátékában, melynek négy felvonását állandóan a négy évszak képezi, most *felvonásköz* van. A téli szürkességnek már vége; de a tavasz még korántsem fejté ki pompáját, s csak most csinálja virághimes zöld toilettetjét, melyben rendszeren megszokta hódítani a világot. Az ily időnyköz a főváros életében olyan, mint bálban a szünóra. Kipihenjük benne az élvezetek egyik felét, hogy majd újabb erővel kezdjük a másikhoz. Egy kicsit ásitunk a fáradságtól, s négyesem közt beszélünk arról, a mi jön. A talajon csak foszlányok hevernek a multból, de kezünkben a táncrend, mely a jövő programját mutatja. Bálók és hangversenyek után jönnek a falu, fürdő és kirándulások. De a mig eljönnek: addig a társasélet egy nagy szünórát tart, melyben kevés történik.

Bárasak ne történt volna az sem, a minek ezuttal első helyet kell adnunk a mult hét krónikájában. Ez egy szörnyű szerencsétlenség volt: az óbudai nagy szeszgyár leégése. Szombaton éjjel, midőn a lakosság legnagyobb része a mitsem tudás édes álmában nyugodott: az óbudaiakat félelmes dörej riasztá föl. A szeszgyár gőzkatlanja repedt szét, felgyújtva százhusz akó szeszt s ezáltal az egész gyárépületet. Pár perc alatt lángban állt minden, s e szörnyű tűz nemcsak a szeszt, fát és vasat emészté meg, hanem — fájdalom! — sok ember életét is. A munkások egy része nem tudott menekülni, s látni lehetett embereket égő hajjal és ruhával, kik a felső emeletekről zuhantak alá

a tűzsírba. A romok alól nem is holttesteket, hanem csak égett csontvázakat húztak ki. Még az jól járt köztük, ki egy pillanat alatt a lángoló szeszebe fult; voltak, kik az átzott csövek, katlanok és repedező gépek közt kétségbeesve fűlték a halált, mely nem is maradt el. Ily rémjelenetek festésére nem toll kellene, hanem Breughelnek pokoli színeibe mártott esetje. S az sem volna elég, mert a színek mellől hiányzanék a kétségbeesés zaja, az utolsó jajkiáltások, a halál hörgése s a segítni törekvők lármája.

A tűzoltó testületnek ez volt az első nagy munkája. Pestről rohantak át gr. Széchenyi Ödömmel, s ha tekintetbe vesszük a távolságot: valóban az ijedelem gyorsaságával. Dolgoztak is emberül, a „Herkules“ matrózaival együtt, s ha már a gyárat nem lehetett, legalább megmenték a melléképületeket, s fényes nappalig s egész a kimerülésig teljesíték elvállalt kötelességüket.

Az éj szörnyű látványa után még szörnyűbb volt a nappali. Akkor ásták ki a romok közül a megégettet s szállíták a kórházba a nehéz sebesülteket, kik — meglehet — azóta már szintén nem szenvednek. A gyár részvényesi s a biztosító társulatok küldöttjei szomorú arccal álltak a nagy rom-épület előtt, mely most üres, kormos ablakokkal néz a Dunára, s bensejében összevissza van dulva minden: leszakadt csövek, szétrepedt kazánok, gépdarabok, füstlőgő gerendák s hasadozott falak. De mindezt helyre lehet állítani: csak az embereket nem állíthatja többé

talpra senki. Gyámol nélkül maradt asszonyok s atyjukat vezetett árvák keresték e romok közt övéiket, kik nem az övéik többé. És ha megtalálták is — nem ismertek rájuk: a tűz elpusztította arcukat és testüket. A nép, mely azóta a borzalom kíváncsiságával keresé föl a pusztulás e helyét, szörnyűnél szörnyűbb részleteket beszélt. Sajnálkoztak és nagyítottak. Egy kegyes férfiú az isten büntetéséről beszélt, mivel e gyárat nagypénteken nyiták meg. A babonának elvét már magában a péntek is, míg a kegyeskedés az ünnep megsértésére veté a súlyt. Az óbudaiak most reggeltől estig e szerencsétlenségről beszélnek (és sápitoznak is hozzá teljes lelkükből), hanem a szerencsétlenség óráiban nem tettek — semmit. Nem segítettek oltani, hanem csak bámulták az egészet, mint egy rendkívüli látványt, felebaráti szeretetüknek ugyancsak kevés jelét adva.

Sajnáljuk, de különben is Ó-Buda egyedüli része az iker-fővárosnak, melyről sohasem tudunk valami örövendetést írni. Máskor nem foglal helyet a hírlapok keretében, csak ha valami baj történik benne, mint hónapok előtt a közös iskolák miatti verekedés, most pedig e nagy gyár-égés. Ha a hajógyár nem volna benne: alig ismernők valami jó oldalát. Hanem így mégis csak kerül ki belőle egy-egy gőzhajó, a mi feltűnést okoz. Ott építék például közelébb is az „Orient“-et, e nagyszerű gőzhajót, minőt — akár nagyságát, akár külső és belső díszét tekintjük — nem látott eddig még a Duna. Épp most, midőn e sorokat írjuk, uszik lefelé a folyamon, hogy Konstantinápoly és Galac közt szállítsa az utasokat. Mindenki gyönyörködött e pompás hajó szépségén, csak azt fájhalák sokan, hogy neve legkevésbé se fogja emlékeztetni az utasokat e pompás uszó palota budai eredetére. Miért is nem nevezték el „Kelet“-nek, hogy legalább ez egy szóban terjeszsze nyelvünket az idegen vizeken?

Előbb megérjük azonban, hogy az a térkép, mely most a jövő Budapestjét mutatja, palotákkal szegélyezett körteákká, kő- és vashidakká, pom-

pás utvonallakká és üdítő ligetekké válik: mint az első gőzhajó-társulat magyarosodását, mely hazánknak csak pénzét szereti, nem pedig a nyelvéét is.

E térkép, mely most ott fekszik minden ember asztalán, nagy jövőt ígér. A város — melyet a tavaszi por máris szűrkitni kezd — most legörömbesebb a nagy szépités kilátásainak él; de egyszersmind nem feledkezik el multjáról sem, s ma-holnap lesz már írott „története“ is. Eleintén ezer aranyat akartak kitűzni pályadíjúl Pest megírandó monographiájára, de az ez ügyben kiküldött bizottság — Csengery Antal helyes indítványára — jobbnak vélte mellőzni a kétessikerű pályázatot s inkább a megbízás biztosabb utjához folyamodni. S ez az ut inkább is célhoz vezet, kivált miután *Salamon Ferenc* — ez épp oly jeles, mint lelkiismeretes történetíró — hajlandónak nyilatkozott e nagy munka elkészítésére, ha az ajánlott díj (5000 frt) felét a munka folyamában kiszolgáltatták neki, miután a levéltárak buvárata, a másolatások, helyrajzok készítettése, stb. nem kis költséggel szoktak jární.

Az irodalmi téren most e monographia terve a legérdekesb újdonság, a színművészeti világban pedig a *Carina* k. a. vendégszereplése. Kétszer hallottuk már e jeles énekesnőt, ki jelenleg a boroszlói színpad kedvelt primadonnája: a „Faust“ Margitjában, melyet évek előtt ő tett nálunk népszerűvé, és az „Afrikai nő“ címszerepében. Azóta, hogy megvált színházunktól, jelentékeny haladást tett ő mind az éneken, mind a játéokban. Éneke simább, játéka kifejezőbb lett. Benne sok lév, indulat, drámaiság van. A megcsalatott Margit kétségbeesését és Selika szerelmi elragadtatását ugy ábrázolá, hogy mindenki élénken meghatott. Vendégszereplése tehát élvezet a közönségnek s tanulság a mi fiatal drámai énekesnőinknek, kik megtanulhatják tőle, mit a kritikusoknak nem akarnak elhinni, hogy t. i. a dalmű nem csupán hangjegyek füzére, hanem dráma is egyszersmind.

V e g y e s k ö z l e m é n y e k .

— (*Doré illusztrált Bibliájából*) ma ismét egy magasztos képet: „Jézust és a samaritán nőit“ közöljük, s e szép kompoziciót annál szivesebben veheti olvasó-közönségünk, mert nem igen van rá remény, hogy ezen páratlan rajzgyűjtemény — bár tervezve volt — magyarországi kiadásban is megjelenjék. Doré ezen bibliai illusztrációival

merész, de sikerült újítást követett el. Képeinek főjellemonása, hogy alakjaiban — az eddigi bibliai festések hagyományaitól eltérőleg — a való életet igyekezík megközelíteni, a nélkül azonban, hogy a szent szöveghez ne illenének. Ez észrevétel különösen az új-testamentomból készült képeire vonatkozólag áll, minek bizonyosságára

adjuk a „Jézus és a szamaritán nő“ című képet, melyben az Üdvözítő alakja csak alig-alig emlékeztet a régi bibliai festések hagyományaira, míg a nő alakja, minden szemérmes szigor mellett is, oly eleven és való, miként örömmel üdvözölhetjük azon merész lépést, hogy a festész nem vonatkozott a művészi szépet a művészi hagyományok fölé helyezni, melyek nyomán a nőnek itt alárendeltebb szerepet kellene vinnie. Doré eredetiségének a realitás mellett sajátos és ellentétesnek látszó vonása a *fantasztikus*, mit a „A legyeny világgosság,“ „Éva teremtése,“ „A paradicsomból kiűzetés“ és számtalan más képek, minden képén pedig a hangulatnak megfelelő, sokszor ragyogó képzelemmel alkotott háttér mutat.

* (*A grönlandiak ősi vallása.*) Mióta 1721-ben a norvégiai Egede János lelkész, kezében bibliával, kikötött a jeges Grönlandban, a keresztény vallás gyorsan terjed az eszkimók közt, úgy hogy e 7000 lakosságú sziget legnagyobb része már keresztény, és csak a déli részekben vannak egyes családok, melyek megtarták ősi hitüket és makacsul ragaszkodnak vallásukhoz, mely annyira különbözik minden más vallástól, s alatt járó fogalmai által oly kisszerű, hogy alkotójának mély érzületéről, vagy az ahhoz ragaszkodók elméleti tehetségeiről nem a legkedvezőbb fogalmat nyújtja. Legnagyobb emberek voltak a hajdani grönlandiak előtt a papok, kiknek neve: angekok, mert vallásuk elvei szerint az angekokok társalogtak a legfelsőbb szellemekkel, az istenséggel, és ők azok, kik megőrzik a világot az összeomlástól, minthogy a föld egy roppant lapos térség, melyet gerenda-oszlopok tartanak. Ez oszlopok gyakran elkorhadnak, s az angekokok javítják ki. A legfőbb isten: Torngarsuk, hanem ő oly fenséges, annyira fölötte áll a nyomorult emberiségnek, hogy mitsem törődik velük, s a kisebb szellemek azok, kik az emberek sorsát intézik. Van rosszszellem is, s ez a Torngarsuk nagyanyja, egy vén banya. Az angekokok a jó és rossz szellemekkel egyaránt közlekedhetnek, mert mindegyik mellett van egy nemtő (tornák), a ki segíti és védi őket. A gonosz szellem okoz minden bajt, rossz halászatot, éhséget, és ő okozza, hogy a grönlandiak 50 évnél tovább nem élhetnek, s akkor oldalnyilalásban meghalnak. E rossz szellem a föld kebelén ül pompás házban, hová vésteltjes út vezet, sziklákon, tüskéken és folyó tűzön keresztül. A bejáratot vészett tengeri kutyák őrzik. Az ajtó nyílásaig tengerszoros nyul be, s azon át csalja

a gonosz szellem magához a cethalakat, fókákat, hogy a grönlandiak éhen vesszenek. De a papok a tornák kíséretében elmennek a gonosz banyához, megrázzák annak kigyó-haját, mire a cethalak és fókák visszaúsznak a tengerbe. A tornák minden évben elvezeti a papot Torngarsuk színe elébe, hol imádkozva és földig borulva könyörög a főszellemnek. Ez meg is jelenik, főkabórbe öltözve, s elmondja a papnak, hogy hol kell iramra vadászni, halászni, hol vet ki a tenger fákat, s milyen betegségektől hogyan ovakodjanak. Ezeket aztán az angekok közli a néppel. Mint látható, minden hatalom a papok kezében van. Valóban ezeket tisztelték eskis az eszkimók, s tisztelik most is a régi vallás követői. Az istentől és szellemektől semmit sem lehet megnyerni a papok közbenjárása nélkül. A papoknak oly hatalmat tulajdonítanak, hogy ha például valakinek egy hollófejet, róka-álkaposot vagy sólyomkormöt adnak, ezáltal a rossz szellemektől meg van óva. E talizmánokat az illető mindig magával hordozza, és a legnagyobb áldozatokra is készek, hogy ilyest nyerhessenek. Isteni-tisztelet semmi sincs. A papok csak arra való, hogy a szellemekkel érintkezzenek; s ha közleni valójuk van a néppel, összegyűjtik őket; ez az egyedüli vallásos isteni-tisztelet. Az angekokok ezenkívül bírák, vádlók és végrehajtók voltak, miután nem létezett semmi társadalmi rend. A mit kimondtak, az megmásíthatlan volt. A nők a grönlandiak előtt állati alacsonyágban vannak tartva; ha leánygyermek születik, a szülők bánkódnak. Az a hit uralkodik, hogy a rossz szellem szolgálatában csak asszonyok vannak, s az asszonyokból válnak a boszorkányok. Ismét az angekok kötelessége, hogy fölismerje a boszorkányt, s a kire kimondja ezt, azonnal agyonverik vagy vízbe fojtják.

* (*A föld lakói.*) Az egész világot 1333 millió lélek lakja; ezek közül 390 millió a kaukazi, 652 m. a mongol, 190 m. az aetiopei és 200 m. a malay-i fajhoz tartozik. Ezek 2604 különféle nyelvet beszélnek s 1000-féle hitet vallanak. Évenként 33 millió egyén hal meg, azaz 91,944 naponként, 60 percenkint. Az élet-évül középszámmal 33 vehető; 1000 személy közül egy él száz évig, 500 közül egy 80-ig, 100 közül egy 75-ig. Él a földön 335 millió keresztény, 5 m. zsidó, 600 m. ázsiai vallásu, 100 m. mohamedánus, 200 m. pogány. A fentemlített 335 millió keresztény közül 170 millió róm. katolikus, 67 m. görög-katolikus és 80 m. protestáns.

vesztek mind; a kik az emelteken voltak, a lángtengerben és a szétrombolt lépesőzeten nem jöhettek le. Mert az épület, melyet nem rég emeltek szeszgyár számára, oly közrendezet-ellenesen volt építve, hogy csak egy lépesőzettel bírt, s az is a legveszedelmesebb helyen, a gépháznál vezetett le. Tizenöt ember lett áldozat, és négy a súlyos sebesültek száma. Az ötveneszek maradványa mumiaszerűleg összezsugorodott egy fekete tömegbe, úgy hogy nem lehetett azok kilétét sem fölismerni. Nem hiányzottak e borzasztó szerencsétlenségnél a szivfacsaró látványok sem. A lángok által csapdosott egyik emeletablakából egy munkás le akart ugrani, de a kiálló gerendán függve maradt, s ott égették el a lángok. A második emelet egy ablakában más munkás jelent meg égő ruhával. A lángok már kicsapkodtak az ablakon. A szegény belekapaszzkodott az ablakfába és segélyért kiáltott. A közönség borzadva nézte a dolgot, de ez csak néhány percig tartott. A félig elégett ablakfa engedett s a szerencsétlen beleesett a legnagyobb tűzbe, hol azonnal halálát lelta. E roppant szerencsétlenségben az egyedüli szerencse az volt, hogy a raktárt, melyben a borszesz állt, meg lehetett menteni, mert ha itt is tűzet fog a gyúlékony anyag, a hajógyár is veszélyben lett volna. A tűz oly gyorsan özönlötte el az épületet, hogy a robbanás után azonnal lángban állt minden. Reggeli félnegykor történt a robbanás s négy óraker, midőn az első segély megérkezett, a tűz a borszesz által élesztetve, oly dimensiókat vett, hogy csak a közelfekvő épületek megmentéséről lehetett többé szó. A pesti tűzoltó egyesület, Széchenyi Ödön gr. személyes vezetés alatt, az elsők közt jelent meg és neki, valamint a közel horgonyzó „Herkules” gőzös legénységének köszönhető, hogy az épületnek legalább egy része megmentetett. A szeszfőzőház III-ik emeletén levő munkások kevés kivétellel mind elveszték életüket. A tűz oly gyorsan terjedt, hogy nem volt számukra menekvés. A gyár még csak nagypénteken kezdte volt meg működését.

* (József főherceg) a tudományoknak is pártolója. Nem rég Linc körül Windischgrabenben az ő buzditására és pénzsegélyével ástak ki egy jelentékeny római faltömeget, s a főherceg e leletéről, az eredeti tudósítás megküldésével, saját sorainak kíséretében értesítette Rómer Flórist. Ez ugyan csak kötelességgel a tudomány iránt, de a főherceg a nagy urak közt, sajnos! e kötelesség teljesítésében is az érdemes kivételek közé tartozik.

* (A vis-grádi romok restaurálását) pendítette meg közelébb egy kiránduló társaságban Türr István tábornok, s azonnal megkezdte a gyűjtéseket. Másrészt Schulez Ferenc, a vajda-hunyadi vár újjáépítője is foglalkozik e tervvel, sőt — mint hallani — a közoktatási miniszter szintén gondolkodik, és egy tervezet akar az országgyűlésnek benyújtani. Mi a sziklavárat csak fentartani kívánók, de az ugynevezett Salamon-tornya restaurátója mellett szavazunk. A torony egész elővár, melyet esinos kirándulási helylyé lehetne idomítani és némileg lakályossá tenni. Itt ismét egy

szép pontot nyernének a Dunánál. Schulez készülőfélben levő terve alkalmasint a közönség helyeslésével fog találkozni, és a hegyoldal elég tért nyújt egy vadaskert szervezésére.

* (Régi vadmaki arenát) fedeztek fel Párisban, a Szajna balpartján tett építkezések ásataásainak alkalmával. Ez új felfedezés, mely mellett számtalan régi pénz is talált, most élénken foglalkoztatja a régészeket. A telek, melyen a régiséget felfedezték, a társas koozi-társaságé, s az most 300,000 frankot kér érte a vásárlót.

* (Egy külföldön elveszett hazánkifőről.) Nemiró huszártiszt nagyon ismert egyén volt pár évvel ezelőtt Nagy-Váradon. Érdekelni fog tehát némeyleket sorsa, melyet a „N. Fr. Bl.” beszélt el; 1851-ben az osztrák kormányt a persa sah megkereste, hogy a persa hadsereg betanítására tiszteket engedne át. A kibocsátott fölszólításra átlépéshez készen nyilatkozott többi közt Nemiró huszárfőhadnagy. Persiába ment, szerződést kötött, és csak 1861-ben tért vissza hazájába. Az akkori huszárkapitány, Nemiró, a persa nagyok boszantásai dacára is igen kedvelt egyéniség volt a persa uralkodónál és mint kitünő lovassági tanító, felszólítottatott ez utóbbi által, hogy térjen vissza Persiába, hol neki tábornoki rang és fizetés biztosított. Néhány évig Nemiró mint nyug. kapitány Nagy-Váradon lakott, 1866-ban újra szolgálatot vőn, és őrnagyi rangot nyert. Ekkor újra Persiába hívta a sah, mire ő 1867-ben két évre szabadságot kért. Midőn szabadságideje 1869. év közepén letelt és Nemiró semmi életjelt nem adott magáról, az osztrák kormány a teheráni angol követség útján tudakozódott utána. A fűrészések egész teljes évet vettek igénybe, míg végre azon eredményre jutottak, hogy Nemiró kapitány Oroszországon és a Kaspi-tengeren keresztül utnak indult Persiába, és 1868. év március havának elején Tábrisbe megérkezett. Innen kezdve minden nyoma elveszett. Az angol követségnek azonban sikerült kifürkészni, hogy Nemiró 1868. évi március 3-án (vajjon meggyilkoltatott-e, nem tudatik) meghalt. A sah vizsgálatot rendelt el, mely azonban semminemű eredményhez nem vezetett.

* (A szomorú emlékü „új-épület”) lerombolásának eszméjével ismét foglalkoznak, s a katonai parancsnokság Joelson zredest küldi ki, hogy a város föltételeit meghallgassák.

* (Szabadságharcunk vértanúja): Woroniczky herceg sírszobrára eddig 719 frt 48 kr. gyűlt össze.

* (Erkel Ferenc a dalártnépre) nemcsak himnusz ir (Vörösmarty „Isten segits,“ költeményére.) hanem egy magyar műdalt is, zongora, hegedű, hárfá, cimbalom, klarinét és tárogató-kísérettel.

* (Temetés 21 évvel a halál után.) Rulikovszky Kázmér temetése a legnagyobb ünnepélyességgel ment vége Nagy-Váradon e hó 18-kán, délután 4 óraker. A lakosság a magyar ügyért elvérzett vértanu földi maradványainak eltakarításánál oly nagy számmal jelent meg, hogy a legteltebb emberek sem emlékeznek ily népes összejövetelre. Az érkeoporsó az evang. temető egy tisztás helyén ravatalon volt fölállítva, egy domb lejtőjén körülvéve a nép ezrei által, ravatalon. Körötte az elhunyt-

nak emelendő síremlék-bizottság tagjai foglaltak helyet és igyekeztek, a mennyire lehet, a rendet fenntartani. Mögöttük a céhek zászói lobogtak, melyek mellett viaszfáklyákat tartó polgárok sorakoztak. A koporsón zöld koszorúk — lengyel és magyar nemzeti színű szalagokkal átfonva — voltak elhelyezve, a meztelen honvédkard pedig az elhunyt tisztirangját jelenté. A halotti énekek éneklése közben a dombtetőn megdördültek a tarackok. Elvégezdővén a szertartás, a nagy-váradai dalárda gyászalt zengett, melynek szomorú és szívig ható hangjai elhangozván, lengyel nemzeti színű szalagokkal felékesített polgárok vállukra vették a koporsót és átvitték a nem rég fölszentelt kath. temetőbe, hol a legelső sírban a szabadság vértanúja nyugszik.

* (*Munkások ügye.*) A mérnöki hivatal betervezte a tanáshoz terveit, a munkásokok építését illetőleg. E szerint a munkásokok a temető-ut, a légszuszgyár s az új vásártér közt fekvő területen fognak építtetni. Mivel azonban az 504 négy-szögölyni terület beépítése 140,000 frtba kerülne, holott a város csak 100,000 frtot szavazott meg erre, a középzsárny egyelőre ki fog hagyatni s a két oldalszárny fog kiépíttetni. Lesznek benne lakások egy szoba- és konyhával, és lakások két szoba- és konyhával.

* (*A Bathjány szobor-bizottság*) pénztárnokának kimutatása szerint ez emlékre eddig 8835 forint 85 kr. gyűlt be.

* (*Amnestia.*) A bécsi hivatalos lap f. hó 24-iki száma ő felségének egy elhatározását közli, melyvel a közrend ellen sajtó utján elkövetett vétségek miatt elítélt személyeknek a szabadsági- és pénzbüntetések, valamint a büntetések törvényes következményei elengedtetnek; ha azonban az ügy nem sajtó utján elkövetett, büntetésreméltó esekélynnyel áll összeköttetésben, a még kiszabható büntetés fölött a legfőbb törvényszék fog határozni. Hasonlólag a folyamatban lévő sajtótörökben a további büntető-eljárás abbanhangyandó, a mennyiben ez nem alapszik magánvádon.

* (*Halálozás.*) Szentkirályi Zsigmond, az akadémia legrégibb tagja, néhány nap előtt elhunyt Kolozsvárt.

* (*Halálozás.*) Báró Jeszenák Ludovika, özvegy gróf Teleki Sámuelné Grátzban folyó hó 20-kán délután 4 órakor életének 69-ik évében tüdőszélhűtésben meghalt.

* (*Lázadás a brassói fegyházban.*) Vagy 10—12 rab a brassói fegyházban husvét-vasárnapján este a felügyelőt megtámadta, fejére egy pokrócot vetett s kulesait elszedte, hogy azokkal a többi börtönhelyiségeket is felnyitva, tömegesen kiszabaduljanak. Az őrtálló 3 katoná nem volt képes a kísérletet megakadályozni, és csak nagyobb számú katonaságnak hirtelen megjelenése fékezte meg a fellázadottakat.

* (*Asztalos Sándornak M.-Szigeten felállítandó szobrása*) Arad városa, Bettelheim indítványa folytán, 200 frtot szavazott meg, halálú annak, hogy 1849-ben ő szabadtította fel Arad városát; egyszersmind hazafias feláldozásának színhelyén külön emléket határozott felállítani.

* (*A „Corvina” olvasó és népies olvasmányokai kiadó társulat*) kitűzött feladatának, a nép művelésének és oktatásának minél szélesebb körben kivánnan megfelelni, mi kiadmányai terjesztése által lehetséges, a községek t. c. lelkészeit, jegyzőit, tanítóit s az értelmiség egyéb tagjait bizalommal szólítja föl, hogy illett községükben figyelmüket vállalni sziveskedjenek. A társulat ügynökeit az általuk elárusított kiadványai árából illő százalékkal díjazza. Ajánlkozások e hó végéig reáltanoda-utca 14. szám, azontul újvilág-utca 5 sz. alá intézendők a társulat igazgatóságához, mely készséggel szolgál részletes felvilágosítással.

* (*A nemzeti múzeum részére*) a bécsi cs. k. állat-gyűjteményből egy kagylókból álló érdekes gyűjtemény küldetett meg; a gyűjtemény 425 példányban 173 fajt tartalmaz.

* (*Értekezés fényképalbuma*) a pesti főkapitányságnak. Az ismeretes gazemberek arcképei vannak benne. Az albumnak jó hasznát veszi a rendőrség.

* (*Régi pénzek.*) Temesmegyei Janován egy földműves, midőn egy fát akart átültetni, ásás-közben egy eserepfazékra akadt, melyben 911 db. züst volt. A pénzek régi magyar poltúrasi garasok, melyeken 1526-tól 1562-ig valamennyi évszám látható. A pénzek összes súlya 27 1/2 lat. Legnagyobb részük I. Ferdinánd idejéből való.

* (*Debrecen történetének megírásán*) folytonosan dolgozik Szücs István volt debreceni jogtanár. Mult év óta nagy haladást tett e munka; szerző igen sok jó forrásnak jutott birtokába, melyek segítségével sok érdekes, eddig ismeretlen adatok hozand napvilágra. Többi közt kezei közt van Csokonai atyjának — ki szép műveltségű ember volt — eredeti naplója is rajzokkal.

* (*Új-Buda magyar gyarmat.*) melyet Jowa állam déli szélén Decatur kerületben hold. Ujházy László alapított, a „Gy. K.” értesülése szerint szép virágzásnak örvend; lakosai évről-évre szaporodnak; van egyházuk, tanodájuk, postahivataluk és két együletük. Egy harmadik egyület most alapítottak, új letelepedők fölsegélyezésére, illettőleg kívándorlók odaédesgetésére. Az egylet ugyanis több ezer hold földet vásárolt s holdját 5 dollárban bocsátja áruba; a letelepedő évenként apró részletekben törlesztheti adósságát, s az első két évben mit sem tartozik fizetni.

* (*Szives figyelemztetés.*) Palotási Pecsényán szky János kitűnő nép-zeneszerzőnk köztetszéssel fogadott válogatott műveinek II-ik kötete e napokban hagyandó el a sajtót; s miként az első kötet, úgy ez is 15 önálló zenekölteményt foglaland magában. Minthogy ezen kiadás zeneművészként nem leendő kapható, bátorodom e lapok szives olvasóit figyelemztetni, hogy 2 kros levelezési lapok utján a II-ik kötet egyszerű példányára 2 frt 50 kr-ával, félvázson keménykötésben 3 frt és diszkötésben 4 frt-ával, a két kötetre pedig együtt 5 frt-ával, keménykötésben 5 frt 50 kr., diszkötésben végre 7 frt-ával az aláírókat t. évi ápril hó végéig elfogadom. A két kötet tartalmaz 106 lapon 30 önálló magyar zeneművet. Jászberényben, ápril hó 15-én. Riszner József, zenetanár.